

Investigating and Criticizing the Acceptance of "Other" in Majedeh Al-Anani's Translation of "Nūn wa al-Qalam" based on the Rationalization Component in Antoine Berman's Theory

Reza Nazemian Professor, Department of Arabic Language and Literature, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Nasir Maleki Ph.D. Student of Arabic Language and Literature, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Sadegh Khorsha Associate Professor, Department of Arabic Language and Literature, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Abstract

"Other" is the basis of knowing "Self" and the introduction of self-knowledge. The way to self-knowledge is communication with others. The deforming tendencies of the French theorist Antoine Berman are based on respect for the "other" and avoidance of domestication in translation. He believes that the source text should be accepted and transferred as it is, and one should not seek to simulate it with one's own culture. The focus of Berman's cognitive translation point of view is respect for the foreign text, acceptance of the other, and recognition of his culture. Berman's theory, in which he believes that the structure of the source text should not be changed and equivalents should not be found according to structural and grammatical aspects, is the result of the extreme formation of the target-oriented movement in translation in his era. In order to criticize the issue of accepting Other based on the tendency of rationalization, we have examined Majedeh Al-Anani's translation of the story Nūn wa al-Qalam by Jalāl Āl-e-Ahmad, and during the discussion and examination of the examples, we came to the conclusion that the translator in the translation of cultural terms tried to show her faithfulness to the original text, but in some cases, she was not successful and she was only able to replace the word without paying attention to its semantic load and rhetoric.

Keywords: Nūn wa al-Qalam, Jalāl Āl-e-Ahmad, Antoine Berman, Majedeh Al-Anani, acceptance of Other.

* Corresponding Author: rezanazemian@atu.ac.ir

How to Cite: Nazemian, R., Maleki, N., Khorsha, S. (2023). Investigating and Criticizing the Acceptance of "Other" in Majedeh Al-Anani's Translation of "Nūn wa al-Qalam" based on the Rationalization Component in Antoine Berman's Theory. *Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, 13(28), 297-325. doi: 10.22054/RCTALL.2023.75166.1685

Introduction

Since the issue of "acceptance of Other" necessarily requires the translator to go beyond the body of the cultural and literary system of his society and pay more attention to the source than the target, and his priority should be the writer and not the reader, we found it appropriate to base our investigations and critiques on a theory whose foundation is respect for the author and the original language of the work. Therefore, we found Antoine Berman's Deforming Theory appropriate. Among the most important works of the Persian language, which is considered to be a view of the culture, political, cultural, scientific, and religious approach of Iranian society, is the book "Nūn wa al-Qalam" written by Jalāl Āl-e-Ahmad. This story has been translated into various languages, including Arabic. In the present article, we intend to investigate Majedeh Al-Anani's Arabic translation of Āl-e-Ahmad's "Nūn wa al-Qalam" based on the theory of Antoine Berman and see how the translator translated this work in the face of examples of the component of rationalization - out of the total of 13 components of Berman's theory? And to what extent has he accepted the original text and culture of the source language as "Other"?

Literature Review

By searching various sources, we found that there are many articles and researches on the application of Antoine Berman's theory in various texts, but in connection with the story of Nūn wa al-Qalam and Berman's theory, there are several sources that we consider:

- Reflection of Majedeh Al-Anani's Translation in the Characters of Jalāl Āl-e-Ahmad's Story Nūn wa al-Qalam (based on the elements of Berman's impoverishment) (2022) by Ahmad Lamei Giv. In this article, it has been shown that Al-Anani often intends to preserve the syntactic structure of the source language in the translation of character traits, but this has caused the quality of the translation to drop and has undermined the high meaning of the source text.

- Equivalence of Iranian Folklore Categories; Case Study: Arabic Translation of Jalāl Āl-e-Ahmad's Nūn wa al-Qalam (2018) Marzieh Rabiei and colleagues. This article examines Al-Anani's method of finding equivalents in translation and concludes that the translator has used the cultural equivalent or descriptive equivalent method above all else in finding equivalents that have a cultural connotation. In finding

equivalents of material categories, Al-Anani also used various methods of transfer, transformation, etc., and performed weakly and inadequately in translating some terms.

- Examination of Majedeh Al-Anani's Translation of Jalāl Āl-e-Ahmad's *Nun wa Al-Qalam* based on Baker's Idiomatic Equivalence Theory (2018) by Zohreh Ghorbani. This research has examined and analyzed the translation of the terms in the story of *Nun wa Al-Qalam*, and it is believed that Al-Anani, among the various methods that Mona Baker expresses in her Idiomatic Equivalence Theory, mostly used the method of translating terms into the form of similarity of meaning and change of form. Ghorbani believes that although Al-Anani is an Arabic speaker, she has a relatively correct understanding of Persian terms and proverbs, and this is the reason why she translated some Persian terms correctly.

- The relationship between linguistic functions and personality types in the story of *Nun wa Al-Qalam* (2012) by Seyed Ahmed Parsa and Sa'di Haji, was conducted to examine the compatibility between the linguistic functions of the characters in the story and their personality types, which are important principles of story writing. The result is that in the story of *Nun wa Al-Qalam*, there is not much compatibility between the linguistic functions of people and their personality types.

Methodology

In the search conducted on the researches on this topic, we did not find an example that examined the rationalization component of Antoine Berman's theory in Majedeh Al-Anani's translation of *Nun wa Al-Qalam* based on the acceptance of "Other".

In order to investigate the deforming tendency of Berman's rationalization in Majedeh Al-Anani's translation of Jalāl Āl-e-Ahmad's story *Nun wa Al-Qalam*, the researcher first collected some theoretical foundations around keywords and then selected some samples from the original text and their translation and analyzed the samples with a descriptive-analytical method. After examining the samples, the researcher reached the following results:

Conclusion

It can be said that Berman's theory should be applied in texts such as holy texts, literary texts, and scientific texts in which form and

structure are important. However, in texts in which the message and effect are more important than the form, one cannot insist on accepting the Other and criticize the rationalization tendency, but the expressive possibilities of the target language should be taken into account so that it can leave the same message and impact on the target audience.

In general, by examining the selected samples from the book, it can be concluded that according to Antoine Berman's theory, the foundation of which is the acceptance of the Other, respect for the original text, accompanying the author and his culture, and ignoring himself, the translator did not have acceptable performance and in most cases, intentionally or unintentionally, transferred the same words, phrases, and expressions, and considered the words, phrases, and expressions more than the meaning of the text.

Al-Anani has forgotten the "Other" by transferring the same words, terms, combinations, and expressions and not paying attention to how to transfer the meaning and concept of the original text. This means that the audience as "Other" cannot accept the translated text, which has no semantic load in the target language, and refuses to accept it due to the feeling of alienation from the translation.

بررسی و نقد پذیرش «دیگری» در ترجمه ماجدة العنانی از «نون والقلم» بر مبنای مؤلفه منطقی‌سازی در نظریه آنتوان برمن

رضا ناظمیان * استاد، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

نصیر ملکی دانشجوی دکتری زبان و ادبیات عربی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

صادق خورشیا دانشیار، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

چکیده

«دیگری» مبنای شناخت «خود» و مقدمه خودشناسی است. راه رسیدن به خودشناسی، ارتباط با دیگری است. زمانی می‌توانیم با دیگری ارتباط برقرار کنیم که او را پذیرفته باشیم و خود را با او یگانه بدانیم. گرایش‌های ریخت‌شکنا نه نظریه پرداز فرانسوی آنتوان برمن بر مبنای احترام به «دیگری» و خودداری از بیگانگی زدایی در ترجمه شکل گرفته است. او بر آن است متن مبدأ را همان گونه که هست باید پذیرفت و انتقال داد و نباید به دنبال شبیه‌سازی آن با فرهنگ خودی بود. محور دیدگاه ترجمه شناختی برمن، احترام به متن بیگانه و پذیرش دیگری و به رسمیت شناختن فرهنگ اوست. نظریه برمن که معتقد است نباید ریخت و ساختار متن مبدأ را تغییر داد و برابری ساختاری و دستوری انجام داد، در نتیجه شکل‌گیری افراطی موج مقصدگرایی در ترجمه در عصر اوست. برای نقد موضوع پذیرش دیگری بر اساس گرایش منطقی‌سازی، ترجمه خانم ماجدة العنانی مترجم مصری از داستان نون والقلم جلال آل‌احمد را بررسی کرده‌ایم و در جریان بحث و بررسی نمونه‌ها - که به‌طور تصادفی انتخاب شده‌اند - به این نتیجه رسیدیم که مترجم در ترجمه اصطلاحات فرهنگی تلاش نموده تا پابندی خویش به متن اصلی را نشان دهد اما در برخی موارد موفق عمل نکرده و فقط توانسته لفظ را بجای لفظ بدون توجه به بار معنایی و بلاغت آن بیاورد.

کلیدواژه‌ها: نون والقلم، جلال آل‌احمد، آنتوان برمن، ماجدة العنانی، پذیرش دیگری.

مقدمه

زبان از پدیده‌های مهم در تاریخ بشر است که همراه همیشگی او در تمام اعصار بوده است. این پدیده که ابزار مهم ارتباط میان انواع بشر به شمار می‌رود، رفته‌رفته گسترده‌تر شده و در میان جوامع کوچک و بزرگ، امتیازات متفاوتی به خود گرفته است؛ این روند تا جایی پیش‌رفته که انتقال پیام از یک جامعه به جامعه دیگر هرچند هم جوار هم باشد، با دشواری‌هایی روبرو شده و بشر برای رفع این دشواری‌ها و درک پیام سایر جوامع، به بازگردانی زبان‌ها روی آورده است. «ترجمه، نمونه‌ای خاص از تلاقی زبانی و یکی از فعالیت‌های بشری است که قدمتی طولانی دارد. این فعالیت بشری، نشانگر «وساطت بین‌زبانی» است، که امکان می‌دهد اطلاعات و دانسته‌ها از طریق تماس جوامعی که به زبان‌های مختلف سخن می‌گویند، انتقال یابد و همین امر ضرورت عمل ترجمه را روشن‌تر می‌سازد. ترجمه، همانند هر عمل دیگری، همواره با نقص‌هایی همراه است و این نقص‌ها، به علت طبیعت ترجمه، به‌عنوان یک عمل بین‌زبانی و ارتباطی، اجتناب‌ناپذیر است و مترجم، به‌عنوان واسطه‌ای میان نویسنده و خواننده، موظف است این نقص‌ها را به‌گونه‌ای جبران کند» (مهدی‌پور، ۱۳۸۹: ۵۷).

«گرچه قدمت نقد ترجمه به‌اندازه خود ترجمه نیست اما کهن است و صدها سال است که انجام می‌شود. اولین نقدهای ترجمه معمولاً توسط کسانی ارائه گردیده که خود، مؤلف و مترجم بوده‌اند. نویسنده یا مترجم برای بیان دیدگاه‌های خویش در باب ترجمه، کار خود را الگوی تحلیل خویش قرار می‌داد» (احمدی، ۱۳۹۲: ۱). «برای نخستین بار، سیسرون بود که موضع خود را در خصوص ترجمه اعلام نمود و با شعار مشهور خود، «ترجمه کردن معنی به معنی، نه کلمه به کلمه»، راه را برای قطبی‌گرایی در ترجمه باز کرد و آغازگر ظهور طرفداران متن مبدأ و متن مقصد شد. در عصر بعد، برخلاف گرایش‌های گذشته به متن مقصد، این‌بار جهت‌گیری به‌سوی وفاداری به متن اصلی سوق می‌یابد. لادمیرال به‌عنوان یک نظریه‌پرداز مقصد‌گرا، بر این عقیده است که «معنا باید منتقل شود، به هر قیمتی که شده» و آنتوان برمن مبدأگرا نیز معتقد است معنای زیبا زاینده فرمی

زیباست؛ بنابراین مترجم تنها با وفادار بودن به فرم می‌تواند معنا را انتقال دهد» (مهدی‌پور، ۱۳۸۹: ۵۸-۵۷). البته باید این موضوع را مدنظر قرار داد که «گذر از اندیشه‌ی برتر بودن فرهنگ، زبان و ادبیات خویشتن و بازبودگی به سوی دیگری برای بسیاری از مترجمان کاری است بس دشوار و حتی غیرممکن. چراکه چنین کاری یعنی فراتررفتن از پیکره‌ی نظام فرهنگی و ادبی جامعه‌ی خویشتن» (احمدی، ۱۳۹۲: ۱۵).

از آنجا که مسئله «پذیرش دیگری» ضرورتاً ایجاب می‌کند که مترجم از پیکره نظام فرهنگی و ادبی جامعه خود فراتر برود و به مبدأ بیش از مقصد توجه داشته باشد و اولویت وی نویسنده باشد نه خواننده؛ مناسب دیدیم که در بررسی‌ها و نقدهای خویش اساس کار را بر نظریه‌ای بگذاریم که شالوده‌ی آن احترام به نویسنده و زبان مبدأ اثر باشد. از این رو نظریه ریخت‌شکنانه آنتوان برمن را مناسب دیدیم. «دیدگاه ترجمه‌شناختی برمن یک دیدگاه اخلاقی است، از نظر برمن «ترجمه ایجاد ارتباط است یا هیچ نیست رابطه فرهنگی با دیگری است؛ فرهنگ در اینجا نه فقط به مفهوم انسان‌شناختی و قوم‌شناختی آن، بلکه در معنای مرسوم در میان فیلسوفان رمانتیک آلمانی یعنی خودسازی از راه شناخت و درک دیگری. هدف اخلاقی ترجمه به رسمیت شناختن دیگری و فرهنگ اوست. مسئولیت مترجم، گفتگو با دیگری و گشودگی به سوی اوست» (همان: ۱۴).

از جمله مهم‌ترین آثار زبان فارسی که نمایی از فرهنگ، رویکرد سیاسی، فرهنگی، علمی و مذهبی جامعه ایران به شمار می‌رود، کتاب «نون والقلم» نوشته جلال آل‌احمد^۱ است. این داستان به زبان‌های گوناگون، از جمله عربی ترجمه شده است. در این نوشتار در نظر داریم تا ترجمه عربی ماجده العنانی از «نون والقلم» آل‌احمد را بر اساس نظریه آنتوان برمن موردبررسی قرار داده و بنگریم که مترجم در ترجمه این اثر در رویارویی با

۱. سید محمد حسین (ملقب به جلال الدین) سادات آل احمد (۱۱ آذر ۱۳۰۲ - ۱۸ شهریور ۱۳۴۸) جلال در سال ۱۳۲۲ ه.ش در گروه زبان و ادبیات فارسی دانشسرای عالی مشغول به تحصیل شد. دوره دکتری ادبیات فارسی را ناتمام گذاشت و وارد فعالیت‌های سیاسی به ویژه حزب توده شد؛ اما در سال ۱۳۲۸ ه.ش از آن کناره‌گرفت و به نویسندگی روی آورد. وی در این دوره داستان‌هایی مانند سه تار و ترجمه‌هایی از سارتر و داستایوفسکی و ژید را منتشر نمود. وی در سال ۱۳۳۲ ه.ش برای همیشه از فعالیت‌های سیاسی کناره‌گیری کرد. وی در سال ۱۳۴۸ ه.ش وفات یافت (رنجبر، ۱۳۹۱: ۴۱ - ۴۶).

نمونه‌های مؤلفه منطقی‌سازی - از مجموع ۱۳ مؤلفه نظریه برمن چگونه عمل کرده؟ و وی متن اصلی و فرهنگ زبان مبدأ را به عنوان «دیگری» تا چه حد پذیرفته است؟

فرضیه‌های پژوهش

در نمونه‌هایی که انتخاب نموده‌ایم، چنین برداشت کردیم که:

- ۱- مترجم در ترجمه اصطلاحات فرهنگی تلاش نموده تا به متن اصلی و پذیرش دیگری پایبند باشد.
- ۲- مترجم فقط در برخی موارد توفیقی برای ترجمه دقیق و امین نداشته است و فقط لفظ را جایگزین لفظ کرده است.
- ۳- مترجم در برخی از ترجمه‌های خود به بار معنایی عبارات و واژگان توجهی نداشته است.

روش پژوهش

پژوهشگر برای بررسی گرایش منطقی‌سازی در ترجمه ماجدة العنانی از نون و القلم آل‌احمد و بررسی بازتاب آن در اصل پذیرش دیگری، از روش توصیفی - تحلیلی استفاده نمود. وی برای این منظور از فصل‌های گوناگون متن اصلی، به انتخاب نمونه‌ای و بررسی ترجمه آن‌ها پرداخت.

روش انتخاب نمونه

پژوهشگر برای بررسی گرایش منطقی‌سازی، به انتخاب تصادفی نمونه‌ها از فصل‌های گوناگون متن اصلی پرداخت. سپس نتایج انتخاب‌های خود را به سایر نمونه‌ها تعمیم داد.

اهمیت پژوهش

آشنایی با آثار ادبی هر سرزمین و جامعه‌ای، زمینه‌ای برای شناخت شرایط گوناگون سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و... آن می‌باشد. در این میان ترجمه از مهم‌ترین عوامل و ابزارهایی به شمار می‌رود که با انتقال درست و راستین لایه‌های گوناگون متن مبدأ کی‌واند

مخاطب را در این شناخت یاری برساند. رمان نون و القلم از ارزشمندترین آثار جلال آل‌احمد است که آیینۀ اوضاع اجتماعی و سیاسی برهه‌ای از زمان است و برای درک آن برهه از سوی عرب‌زبانان، باید ترجمه‌های ارائه شده از آن موردبررسی و کنکاش قرار گیرد تا سره از ناسره‌اش معلوم گردد و به مخاطب معرفی شود.

پیشینه پژوهش

در زمینه به‌کارگیری نظریۀ آنتوان برمن در متون مختلف مقالات متعددی وجود دارد، ولی در ارتباط با موضوع داستان نون و القلم و نظریۀ برمن چند منبع وجود دارد که آن‌ها را مدنظر قرار می‌دهیم:

- «بازتاب ترجمۀ ماجدة العنانی در شخصیت‌های داستان نون و القلم جلال آل‌احمد (بر پایه عناصر غنازدایی برمن)» (۱۴۰۱) احمد لامعی گیو. در این مقاله نشان داده شده که العنانی در ترجمۀ اوصاف شخصیت‌ها اغلب، قصد حفظ ساختار نحوی زبان مبدأ را دارد، اما این امر سبب ریزش کیفیت ترجمه‌شده و مفهوم‌الای متن مبدأ را به زیر کشیده است. در برخی موارد، وی به تضعیف کمی و حذف برخی واژگان و عبارات پرداخته که موجب تزلزل بار معنایی و پیام متن مبدأ شده است.

- «معادل‌یابی مقوله‌های فولکلور ایرانی؛ بررسی موردی: ترجمۀ عربی نون و القلم جلال آل‌احمد» (۱۳۹۸) مرضیه ربیعی و همکاران. این مقاله روش معادل‌یابی العنانی در ترجمه را بررسی می‌کند و به این نتیجه می‌رسد که مترجم در معادل‌یابی اصطلاحاتی که صبغۀ فرهنگی دارد، بیش از هر چیز، از شیوۀ معادل فرهنگی یا معادل توصیفی استفاده کرده است. العنانی در معادل‌یابی مقوله‌های مادی نیز از روش‌های گوناگون انتقال، دگرگون‌سازی و ... بهره برده و در ترجمۀ برخی اصطلاحات، ضعیف و نارسا عمل نموده است.

- «بررسی ترجمۀ ماجدة عنانی از «نون و القلم» جلال آل‌احمد بر اساس نظریۀ تعادل اصطلاحی بیکر» (۱۳۹۸) زهره قربانی. این پژوهش، ترجمۀ اصطلاحات موجود در داستان نون و القلم را موردبررسی و تحلیل قرار داده و براین‌باور است که العنانی از میان

روش‌های گوناگونی که مونا بیکر در نظریه تعادل اصطلاحی خود بیان می‌نماید، بیشتر به روش برگردان اصطلاحات به شکل شباهت معنا و تغییر صورت، عمل کرده است. قربانی اعتقاد دارد، با این‌که عنانی عرب‌زبان است، اما درک نسبتاً درستی از اصطلاحات و ضرب‌المثل‌های فارسی دارد و همین سبب شده است که برخی از اصطلاحات فارسی را به درستی ترجمه کند.

- «رابطه کارکردهای زبانی با تیپ‌های شخصیتی در داستان نون والقلم» (۱۳۹۲) نوشته سید احمد پارسا و سعدی حاجی، انجام شد تا تناسب میان کارکردهای زبانی اشخاص داستان با تیپ‌های شخصیتی آن‌ها که از اصول مهم داستان‌نویسی‌اند را بررسی کند. نتیجه این‌که در داستان نون والقلم تناسب چندانی میان کارکردهای زبانی اشخاص با تیپ‌های شخصیتی آن‌ها وجود ندارد. اما به نمونه‌ای دست‌نیافتیم که مؤلفه منطقی‌سازی نظریه‌ی آنتوان برمن در ترجمه ماجدة العنانی از کتاب نون والقلم را بر اساس پذیرش «دیگری» بررسی کرده باشد.

آنتوان برمن

آنتوان برمن (۱۹۹۱-۱۹۴۲) فیلسوف، زبان‌شناس و مترجم مبدأگرای فرانسوی با مقصدگرایی در ترجمه سخت مخالف است. او که در باب نقد ترجمه دیدگاه‌های متعددی دارد ترجمه‌های دیگر مترجمان کلاسیک و معاصر را نقد می‌کند و دیدگاه‌های خود را درباره ترجمه ارائه می‌دهد. «برمن نظریه‌های سنتی ترجمه را که به ترجمه به‌عنوان یک بازسازی آراینده «معنا» می‌نگرند و در آن‌ها ترجمه همچون خادم معنا عمل می‌کند، شدیداً نقد می‌کند. به اعتقاد وی نباید ابهامات ذاتی زبان بیگانه را از بین برد و باید متن بیگانه را با همه غرابت‌هایش در زبان مقصد پذیرفت؛ به عبارت دیگر، زبان مقصد باید همچون یک فضای پذیرایی، همچون مهمان‌سرای در دور دست‌ها پذیرای این میهمان بیگانه به‌عنوان یک بیگانه باشد. از آثار او می‌توان به «ترجمه و لفظ یا مهمان‌سرای در دور دست»، «آزمون بیگانه» و «ترجمه و جستجوی علمی» اشاره کرد» (امینی، ۱۳۸۸: ۱۴).

برمن در ارتباط با مخالفت سختی که با بیگانه‌زدایی از متن مبدأ دارد «با مطرح کردن

اخلاق در ترجمه در واقع به تعریف هدف از ترجمه می‌پردازد. به باور او، هدف از ترجمه، تنها برقراری ارتباط، انتقال پیام یا یافتن معادل کلمه به کلمه نیست؛ زیرا ترجمه یک فعالیت ادبی و زیباشناختی محض محسوب نمی‌شود. ترجمه در واقع نوشتن و منتقل کردن است، اما این نوشتن و انتقال تنها در سایه هدف اخلاقی حاکم بر ترجمه معنا می‌یابد. اخلاق حرفه‌ای مترجم به معنای قبول کردن و پذیرفتن دیگری به‌عنوان دیگری است» (ابوعلی، ۱۳۹۹: ۱۱ به نقل از برمان: ۲۰۱۰: ۷۴) «نظریه‌ی برمن نظریه‌ای با ساختار درونی منسجم و مستحکم و درعین حال اندیشیده شده و پخته است و هدفش انتقاد از آن‌دسته رویکردهایی در ترجمه است که با نادیده‌گرفتن دیگری، فرهنگ و زبان وی در متن بیگانه سعی در ارائه ترجمه‌های قوم‌محور و معطوف به خواننده دارند. برمن بر این باور است که نظریه‌ی وی جهان‌شمول بوده و قابلیت کاربرد در همه زبان‌ها را دارد. هدف برمن ارائه ابزارهایی به مترجم است تا بتواند از راه تحلیل کار خویشتن از جنبه‌های ایدئولوژیک این کار آگاهی یابد. یکی از مسائلی که مترجمان هر زبانی با آن روبرو هستند، مسئله ضمیمه کردن فرهنگ، زبان و ادبیات دیگری از راه ترجمه زیباشناختی و زیباسازی متن است» (احمدی، ۱۳۹۲: ۱۴). نظریه‌ی مبدأگرایی برمن، به نویسنده گرایش دارد یعنی اساس کار ترجمه را بر صورت ظاهری و کلمات متن اصلی می‌گذارد و کاری با خواننده و اینکه آیا متن را درمی‌یابد یا نه، ندارد. او صورت و لفظ متن را می‌بیند و مترجمان را از در نظر گرفتن معنا و مدلول کلام برحذر می‌دارد. «البته باید در نظر داشت که گذر از اندیشه برتر بودن فرهنگ، زبان و ادبیات خویشتن و بازبودگی به‌سوی دیگری برای بسیاری از مترجمان کاری است بس دشوار و حتی غیرممکن. چراکه چنین کاری یعنی فراترفتن از پیکره‌ی نظام فرهنگی و ادبی جامعه‌ی خویشتن. نظریه اخلاقی-بوتیقایی برمن یک نظریه تئوریک و آکادمیک صرف نیست که تنها منتج از خوانش‌های زبان‌شناختی، فلسفی و ادبی وی باشد، بلکه برگرفته از تجربه‌ی وی به‌عنوان مترجم نیز هست. تجربه برمن به‌عنوان مترجم اندیشمند تجربه‌ای است کلی و شامل و از این منظر، قابل وقوع بر هر مترجمی (همان: ۱۵-۱۴).

پذیرش دیگری

آنتوان برمن بر این باور است که مترجم در ترجمه از زبان مبدأ به زبان مقصد باید حالت بیگانگی و غریبگی متن اصلی را در زبان مقصد حفظ کند و نباید در ترجمه تغییراتی به نفع زبان مقصد انجام دهد؛ زیرا معنا از طریق صورت انتقال می‌یابد؛ به عبارت دیگر، برمن بر پذیرش «دیگری» در ترجمه اصرار می‌ورزد؛ اما این که چرا برمن بر نظریه مبدأگرایی تأکید می‌ورزد و این گونه بر ریخت شکنی زبان مبدأ در ترجمه هجوم می‌آورد و معادل‌یابی‌های دستوری و واژگانی معطوف به زبان مقصد را محکوم می‌کند دلایل مختلف و البته ریشه‌های تاریخی دارد. «بیگانه‌زدایی و فرآیند از خود ساختن از دیرباز مورد توجه مترجمان بوده است. در دوران نهضت ترجمه در عصر عباسی، آثار پرشماری از پهلوی، یونانی و سانسکریتی به عربی برگردانده شد که بیشتر ترجمه‌هایی نابرابر با متن اصلی بود. ترجمه‌های هزار و یک شب و کلیله و دمنه نمونه‌های بارزی از این ترجمه‌های غیر وفادارانه است. این رویکرد در دوره معاصر نیز ادامه یافت و عمده این ترجمه‌ها با ترجمه آثار پسااستعماری رونق گرفت. آنجا که مترجمان کشورهای استعمارشده برای رهایی از استعمار فرهنگی دست به ترجمه آثاری با رنگ و بوی بومی و محلی زدند» (انوشیروانی، ۱۳۹۱: ۲۰).

یکی از مهم‌ترین دلایل موضع برمن در برابر بیگانه‌زدایی، شکل‌گیری موج مقصدگرایی در ترجمه در عصر اوست که به دلایل تمایلات قوم‌گرایانه برخی روشنفکران فرانسوی در آن زمان و تقدسی که برای زبان فرانسه قائل بودند صورت می‌پذیرفت. برمن نظریه‌های مقصدگرای حاکم بر عصر خود که ترجمه را بازسازی «معنی» و آراستن آن در زبان مقصد می‌دانستند شدیداً به باد انتقاد می‌گیرد و معتقد است در این نظریه‌ها ترجمه همچون خادم معنا عمل می‌کند. «ترجمه بد از نظر برمن ترجمه‌ای است که معمولاً به بهانه انتقال‌پذیری به انکار نظام‌مند غرابت اثر بیگانه می‌پردازد. برمن معتقد است که بد ترجمه کردن یک رمان یا یکنواخت‌سازی آن، خیانت به فرهنگ است. خیانت به صورت داستان و رمان یعنی در واقع عدم توانایی ارتباط با بیگانه و زبانی که آن صورت (داستان) بیانگر آن

است» (احمدی، ۱۳۹۲: ۴). «برمن براین عقیده است که باید از هرگونه مقدس‌شماری زبان مادری اجتناب کرد. وی هرگونه حذف، اضافه، تغییر در سبک نویسنده، تغییر ساختار زبان، اطناب کلام و حتی تغییر در نقطه‌گذاری و پاراگراف‌بندی را تحریف متن اصلی شمرده و از آن به‌عنوان سیستم تحریف متن یاد می‌کند» (مهدی‌پور، ۱۳۸۹: ۵۸). محور دیدگاه ترجمه‌شناختی برمن، احترام به متن بیگانه و دیگری است و به این دلیل با ارائه نظریه «گرایش‌های ریخت‌شکنانه» دیدگاه‌های قوم‌گرایانه و معطوف به زبان مقصد را در کار ترجمه موردانتقاد و سنجش قرار می‌دهد و براین باور است به «دیگری» یا متن مبدأ باید همچون مهمانی که به مسافرخانه‌ای دوردست آمده است احترام گذاشت و از او پذیرایی کرد. این پذیرایی ناظر به این است که ریخت متن مبدأ شکسته نشود و ساختار آن حفظ شود. وی شیوه‌های ریخت‌شکنی را مطرح می‌کند و از مترجمان می‌خواهد این شیوه‌ها را به کار نگیرند تا ساخت و ریخت متن مبدأ حفظ شود. برمن از راه یک بررسی تحلیلی، ابعاد مختلف کار مترجم سنتی را در سیزده گرایش «منطقی‌سازی، واضح‌سازی، اطناب، آراسته‌سازی، تضعیف کمی، تضعیف کیفی، هم‌گون‌سازی، تخریب ضرب‌آهنگ‌های متن، تخریب شبکه‌های دلالتی زیرین، تخریب سیستم‌بندی‌های متن، تخریب یا غیربومی کردن شبکه‌های زبانی بومی، تخریب عبارات و خاصگی‌های زبان و امحاء برهم نهادگی‌های زبان‌ها» (برمان، ۲۰۱۰: ۶۴) مورد مطالعه قرار می‌دهد و آن‌ها را به‌عنوان گرایش‌های ریخت‌شکنانه مطرح می‌کند.

نون والقلم

تاریخ نگارش این اثر، آبان‌ماه سال ۱۳۲۰ ه.ش است. این داستان، با الهام از شکست نهضت ملی ایران، با کودتای آمریکایی سال ۱۹۵۴ م است (انوشیروانی، ۱۳۹۱: ۱۸). «نون والقلم» داستانی رمزآلود به‌شمار می‌رود که به سبک داستان‌های کهن نگاشته شده است. جلال تجربه‌های دیگری با این شیوه دارد که سرگذشت کندوها و خونابه از آن جمله می‌باشد. «نون والقلم» پس از نثرین زمین بزرگ‌ترین اثر جلال از نظر کمیت است (یاحقی و عزیزی،

۱۳۹۰: ۱۶۹-۱۷۰). خود آل‌احمد درباره‌ی این اثرش می‌گوید: «برای آن ارزش قائلم. تجربه‌ی خودم است با اندکی تفنّن و با یک زبان کنایی، درعین حال کاری جدی است» (رنجبر، ۱۳۹۱: ۲۱۶). البته با وجود صراحت و جدیت، گاهی جلال نمی‌تواند بر این خصیصه پایداری کند و به پوشش‌های ادبی پناه می‌برد: «گاهی وقتی هم تفنّنی توی این زمینه (تمثیل) کرده‌ام ولی این تفنّن آخرین حدّش نون والقلم بود. که سیرم نمی‌کنه. من اهل صراحتم. گاهی وقتا آدم پناه می‌بره به این قر و اطفار نویسندگی، یعنی تکنیک و ازین حقه‌بازی‌ها. توی نون والقلم فرار کرده‌ام به همچه استعارهایی. چون چاره نداشتم. نمی‌تونستم حرفام رو صریح بزنم» (یاحقی و عزیزی، ۱۳۹۰: ۱۷۰).

نظریه گرایش‌های ریخت‌شکنانه

آنتوان برمن می‌گوید که «این گرایش‌ها توسط مترجم به شکلی بسیار ناآگاهانه بر ترجمه تأثیر می‌گذارند و مانع از رسیدن آن به هدف اصلی‌اش می‌شوند» (فرخی، ۱۳۹۸: ۱۰۳). از جمله مؤلفه‌های نظریه برمن، *منطقی‌سازی*^۱ (یا عقلایی‌سازی) است. شیوه منطقی‌سازی، به ساختار نحوی و نشانه‌های سجاوندی مربوط است. بدین معنا که مترجم در انتقال متن از مبدأ به مقصد، برخی ساختارها و ترکیب جملات و نیز نشانه‌های سجاوندی را تغییر می‌دهد تا در قالب زبان مقصد جای گیرد. «مترجم با توجه به نظم گفتمان مقصد، جملات و زنجیره‌ی جملات را بازتولید و مرتب می‌کند و به‌نظم درمی‌آورد» (ابوعلی و اسبقی، ۱۳۹۹: ۲۳). برمن اعتقاد دارد که «نثر از قبیل رمان، رساله و... به دلیل برخورداری از تکرار، تعدد جملات موصولی و معترضه، جملات بلند و جملات بدون فعل، ساختاری شاخه‌شاخه دارد و مترجم با منطقی‌سازی، این ساختار شاخه‌شاخه را به ساختار خطی تبدیل می‌کند؛ برمن فرآیند منطقی‌سازی را تحریفی در متن اصلی قلمداد و آن را رد می‌کند» (مهدی‌پور، ۱۳۸۹: ۳). البته باید توجه داشت آن منطقی‌سازی که برمن آن را نمی‌پذیرد، همیشه ناپسند نیست و موضوع منطقی‌سازی در متون مختلف مصداق‌های متفاوتی دارد. در برخی متون، تنها با همین نوع تحریف است که می‌توان فضای حقیقی متن مبدأ را به متن مقصد انتقال

داد. «کاترینا رایس از نظریه پردازانی است که بر نوع متون و فن ترجمه متفاوت آن‌ها تأکید ویژه‌ای دارد. وی متون را به چهار دسته تقسیم می‌کند که عبارت‌اند از: متون محتوا محور، متون فرم محور، متون خطاب‌ی و متون شنیداری. در این تقسیم، مقصود رایس از متون فرم محور، همان متون ادبی می‌باشد؛ چراکه مقصود وی از فرم، شیوه بیان نویسنده از مضمونی مشخص یا کیفیت ارائه محتوا از سوی مؤلف است» (گنجیان‌خناری، ۱۳۹۷: ۱۰۲). به نظر می‌رسد نظریه برمن در متونی که کلمه و ساختار و به‌طور کلی، فرم در آن‌ها اهمیت دارد قابل‌اجراست متونی مانند متون مقدس، متون ادبی و متون علمی؛ اما در متونی که محتوا محور است یا متونی که خطاب‌ی و شنیداری هستند و هدف از آن‌ها ممکن است نه ارائه معنا بلکه اثرگذاری بر مخاطب ترجمه باشد، مترجم باید قالب‌های بیانی زبان مبدأ را به قالب‌هایی در زبان مقصد تغییر دهد که بتواند اثر مشابه با زبان مبدأ را بر مخاطب زبان مقصد بگذارند؛ بنابراین به‌هیچ‌روی نمی‌توان نظریه برمن را در ترجمه همه متون پیاده کرد و گرایش منطقی‌سازی و ریخت‌شکنی ساختار را مذمت نمود.

«برخی پژوهشگران هم‌چون پیترو نیومارک^۱ (۱۹۱۷-۲۰۱۱) استاد ترجمه دانشگاه سوربی انگلستان، مهم‌ترین چیز در نقد ترجمه را بررسی کیفیت یا میزان نقص معنایی ترجمه می‌دانند. از دیدگاه آنان، ترجمه باید به‌مثابه‌ی یک نوشتار مستقل از متن مبدأ مورد تحلیل قرار گیرد؛ سپس باید بررسی شود که مترجم تا چه اندازه سبک متن مبدأ را حفظ نموده است» (لامعی گیو، ۱۴۰۱: ۱۲۴). بنابراین گفتار، از مهم‌ترین اهداف ترجمه، حفظ فضای لفظی و معنوی زبان مبدأ در زبان مقصد می‌باشد. بررسی گرایش منطقی‌سازی ترجمه العنانی به این رویکرد نزدیک می‌شود.

بحث و بررسی

در ترجمه ماجدة العنانی از رمان «نون والقلم»، نمونه‌های فراوانی از گرایش تحریفی منطقی‌سازی را مشاهده نمودیم که در این مقاله به دلیل تعداد بسیار زیاد شواهد، به ذکر نمونه‌هایی تصادفی بسنده می‌کنیم.

1. Newmark, P.

۱- تغییر در ساختار و چیدمان متن

طول و تعداد سطرهای بند در متن رمان نون والقلم، با آنچه در متن ترجمه می‌بینیم متفاوت است. برای نمونه نویسنده در بخش پیشگفتار از نُه بند و در بخش «مجلس اول» از چهارده بند استفاده کرده است؛ در حالی که مترجم در ترجمه بخش پیشگفتار (قبل الدخول) از هشت بند و در «المجلس الأول» از بیست بند استفاده نموده است.

درباره اهمیت بند باید گفت که «پاراگراف‌ها قالب‌هایی هستند که انعقاد کلام در ظرف ذهن گوینده را ممکن می‌سازند و به اندیشه او شکل و انسجام می‌بخشند. ایجاد این قالب‌ها در ذهن الزاماً آگاهانه نیست؛ بلکه یا فطری هستند یا ذهن آن‌ها را با تقلید ایجاد می‌کند. در نوشتن، ناآگاهی از ساختار و کارکرد پاراگراف بسیار زیان‌بار است؛ زیرا مهارت در نوشتن پاراگراف نشانه‌ی آگاهی نویسنده از طرح کلی مطلب و تسلط و ابتکار او در چیدمان معانی است» (امینی، ۱۳۸۹: ۵۷-۵۸). پس، ایجاد تغییر در تعداد پاراگراف‌ها و بندها، نوعی مداخله در نوشتار و نیز تغییر ساختار و شاکله ذهنی نویسنده به‌شمار می‌رود. در ترجمه رمان نون والقلم نیز هرچند در بخش پیشگفتار شاهد تفاوت چندانی در تعداد بندها نیستیم؛ اما در مجلس اول، اختلاف تعداد بندها زیاد است. این تغییر در تعداد بندها، بدین معناست که مترجم در بخشی از ترجمه، میان بندها فاصله انداخته و مطلب را به سطر اول از بند بعد منتقل کرده است. بدین مفهوم که از دیدگاه وی، مطلب عرضه شده در یک بند، باید از جای دیگری در بند بعدی ادامه یابد. پس می‌توان گفت که رویکرد وی درباره مطالب موجود در بندها، با رویکرد نویسنده تفاوت دارد.

بنابر توضیحات مطرح شده‌ی بالا، می‌توان گفت مترجم در این مورد «دیگری» را آن‌گونه که هست پذیرفته و اقدام به تغییر و شبیه‌سازی آن با خود (زبان مقصد) نموده است.

۲- تغییر در نوع و تعداد فعل

آل‌احمد در پیشگفتار ماجرای رمان خویش، شخصیت چوپان را این‌گونه معرفی می‌کند:

«یک چوپان بود که یک گله بزغاله داشت و یک کله کچل و همیشه هم یک پوست خیک می کشید به کله اش» (آل احمد، ۱۳۸۶: ۱۶)

العنانی در ترجمه این توصیف، ساختار جملات را تغییر می دهد و متن مبدأ را این گونه به مقصد برمی گرداند:

«كان هناك أحد الرعيان يملك قطعاً من الماعز و كان أقرع دائماً ما يضع على رأسه جلد قرية...» (العناني، ۲۰۰۱: ۱۱)

در متن مبدأ، آل احمد با استفاده از فعل «داشت»، دو جمله را بیان نمود که در جمله دوم، فعل به قرینه لفظی حذف شده است؛ اما العنانی برای جمله نخست از فعل «**يملك**» و برای جمله دوم از «**كان**» استفاده می کند؛ این امر از بلاغت متن مبدأ کاسته و فکاهه اش را نیز کم رنگ نموده است؛ به نظر می رسد که العنانی می توانست از این عبارت استفاده نماید تا به متن مبدأ نزدیک تر باشد: «كان هناك راعٍ له قطع من الماعز و رأس أصلع...» در این نمونه نیز مترجم نتوانسته با **دیگری** خود را یگانه دانسته و در نتیجه، خواسته یا ناخواسته اقدام به تغییر و شبیه سازی **دیگری** کرده است.

آل احمد در بخش دیگری از داستان می نویسد:

«مشهدی رمضان علاف که از زندگی سیر شده بود و حاضر نبود با قلندرها برود» (آل احمد، ۱۳۸۶: ۱۳۱).

مترجم برای ترجمه این عبارات به ظاهر متن توجه کرده و افعال را عین همان الفاظ ترجمه نموده است، غافل از این که فعل مندرج در متن اصلی، مفهومی معادل در زبان مقصد دارد نه عین همان فعل؛ العنانی در ترجمه می گوید:

«مشهدی رمضان العلاف الذي كان قد شبع من الحياة و لم يكن مستعداً للذهاب مع الدراويش...» (العناني، ۲۰۰۱: ۲۳۵-۲۳۶)

پرواضح است که عبارت «حاضر نبود» در متن اصلی، به معنای عدم پذیرش است و مترجم به اشتباه همان ظاهر واژگان را ترجمه کرده و مخاطب چنین برداشت می کند که وی آمادگی رفتن ندارد؛ بهتر بود که در ترجمه از این عبارت استفاده می شد: «مشهدی

رمضان... لم یکن یرضی أن یدهب مع الدر اویش» اما نوع فعل تغییر کرده و محتوایی مغایر باهدف نویسنده به مقصد انتقال یافته است.

۳- تغییر ساختار انشائی به خبری

آل‌احمد در پیشگفتار رمان در ترسیم صحنه‌ی گرفتاری چوپان چنین می‌گوید:
هر چه تقلا کرد و هر چه داد زد، مگر به خرج مردم رفت؟ اصلاً انکار نه انکار!
در این عبارت یک استفهام انکاری مشاهده می‌شود که مترجم این سؤال را به شکل دیگری انتقال می‌دهد. وی برای انتقال این سؤال، از یک اصطلاح با اسلوب منفی استفاده می‌کند:

ومهما قوم، ومهما صرخ، لم یکن ذلک لیجدی فتیلا فی الناس، وكأنه لم یحدث شیء
(العنانی، ۲۰۰۱: ۱۲).

درحالی‌که استفاده از اسلوب استفهام در معنای انکار از بلاغت بیشتری برخوردار است. به عبارت دیگر «درجه تأکید در استفهام انکاری از نفی بیشتر است؛ یکی از راه‌های مؤثر تأکید جمله منفی آن است که آن را به صورت استفهام انکاری بیاوریم». (فرشیدورد، ۱۳۷۳: ۴۲۴) در نتیجه با تغییر ساختار جمله از انشائی به خبری، از بلاغت و به تبع آن، از زیبایی سخن کاسته شده است. به علاوه «فتیل» به معنای نخ شکاف هسته خرماست «ولم یکن ذلک لیجدی فتیلا فی الناس» یعنی برای مردم سرسوزنی فایده نداشت، به کارشان نمی‌آمد. می‌توانست بگوید: ولکن هل التفت الیه احد؟
نمونه دیگر در همین شاهد، عبارت «اصلاً انکار نه انکار» است. العنانی در ترجمه این عبارت نیز از یک جمله منفی استفاده کرده است: «كأنه لم يحدث شیء». وی در این مورد می‌توانست از تعبیر اصطلاحی «لم یحرک له أحد ساکناً» استفاده کند زیرا عبارت فارسی یک تعبیر اصطلاحی است.

۴- گنجانیدن افعال شروع در جایگاه نبایسته

شاهد دیگر ساختار شکنی العنانی، در ترجمه این عبارت است:

«به خودش گفت: خدایا! مگه من چه گناهی مرتکب شده‌ام؟» (آل احمد، ۱۳۸۶: ۱۶)
العنانی در ترجمه این عبارت می‌نویسد:

«أخذ يحدث نفسه: يا الله أي ذنب إرتكبته؟» (العنانی، ۲۰۰۱: ۱۲)

العنانی در ترجمه عبارت بالا، از افعال شروع (أخذ) استفاده کرده که در متن مبدأ هم چنین معنایی برداشت نمی‌شود. وی می‌توانست در ترجمه‌اش چنین بنویسد: «فقال فی نفسه...». از جمله معانی افعال شروع، آغاز کردن دفعی و ناگهانی یک امر می‌باشد که این مفهوم از متن داستان برداشت نمی‌شود. بلکه این عبارت در ادامه روند داستان می‌باشد که با بعد و قبل خویش در ارتباط است؛ اما استفاده از فعل شروع، مخاطب را به این معنا نزدیک می‌کند که شخصیت داستان به‌طور آنی در پیرنگ داستان جای گرفته و کاری را آغاز کرده است.

در این نمونه مترجم دچار سوء برداشت شده و مفهوم متن مبدأ به درستی درک نکرده و در نتیجه به ناچار درگیر ساختارشکنی و به تبع آن عدم پذیرش دیگری شده است.

آل احمد در جایی دیگر از داستانش می‌نویسد:

«خیلی حرف‌ها راجع بهشان می‌زدند» (آل احمد، ۱۳۸۶: ۴۰)

مترجم در ترجمه این عبارت که حاوی فعل ماضی استمراری است، از افعال شروع استفاده می‌کند و چنین می‌نویسد:

«و أخذوا يتحدّثون عنهم بكلام كثير» (العنانی، ۲۰۰۱: ۷۷).

با توجه به متن مبدأ، هیچ‌یک از افعال شروع جایگاهی در این بخش از داستان ندارند، اما مترجم در برگردان متن به مقصد، از فعل شروع «أخذ» استفاده می‌کند؛ بهتر بود در ترجمه این بخش از همان فعل ماضی استمراری استفاده می‌شد: «كانوا يتحدّثون عنهم كثيرا»

۵- تغییر نوع فعل و اسلوب جمله

آل احمد در بیان گفتار چوپان با خودش، می‌نویسد:

«خدا رو شکر که از شر این حیوون لعنتی راحت شدم؛ نکنه آمده بود که چشم رو در آره» (آل‌احمد، ۱۳۸۶: ۱۶)

العنانی در ترجمه برخی از بخش‌های این عبارت، به ساختارشکنی روی می‌آورد و چنین می‌نویسد:

«الشکر لله أن خلصني من شرّ هذا الطائر الملعون و وامصيبته إن كان قد جاء ليخرج عيني» (العنانی، ۲۰۰۱: ۱۲)

نخستین شاهد ساختارشکنی در این جملات، تغییر فعل لازم به متعدی است؛ بدین صورت که وی عبارت «راحت شدم» را که فعل لازم می‌باشد با عبارت «خلصني» که فعل متعدی است، جایگزین می‌کند؛ وی در این عبارت، مفعول را «ی» و فاعل را «الله» قرار می‌دهد و بدین صورت، بلاغت فعل لازم که فاعل اصلی خود را به دلیل وضوح، پنهان کرده تغییر می‌دهد. بهتر بود در ترجمه این عبارت می‌نوشت: «الشکر لله، لأنني تخلصت من شر هذا الحيوان الملعون.»

شاهد دیگر در این عبارت، تغییر اسلوب جمله است. استفاده العنانی در ترجمه عبارت «نکنه» از عبارت «وامصيبته» استفاده کرده است؛ درحالی که هدف جمله مبدأ بیان احتمال رخداد است و اسلوب ندبه در زبان عربی در جایگاه فریاد و اندوه و ناراحتی است که پس از وقوع حادثه صورت می‌گیرد. به نظر می‌رسد استفاده از عباراتی مانند «ربما، يمكن و...» بهتر می‌توانست مفهوم جمله‌ی مبدأ و مقصود نویسنده را بیان کند. در این نمونه نیز مترجم چه بسا مفهوم متن مبدأ را به درستی دریافته باشد اما در جایگزین کردن واژه مناسب در متن مقصد دچار اشتباه شده و دیگری را نادیده گرفته است.

۶- تغییر ترکیب وصفی به اضافی

شاهد بعدی بر ساختارشکنی مترجم، این عبارت از داستان نون والقلم است:

«رساندندش جلوی خیمه و خرگاه شاهی و بردندش تو» (آل‌احمد، ۱۳۸۶: ۱۶)

العنانی در ترجمه این عبارت می‌نویسد:

«حتى وصلوه إلى خيمة الملك و دخلوه إياها» (العنانی، ۲۰۰۱: ۱۲)

آل‌احمد در این عبارت، از ترکیب وصفی استفاده می‌نماید و می‌نویسد: «خیمه و خرگاه شاهی»؛ یعنی خیمه و خرگاه را موصوف و شاهی را صفت قرار داد؛ اما العنانی در ترجمه همین عبارت از ترکیب اضافی استفاده کرده و می‌نویسد: «خیمه الملك». با دقت در هر دو ترکیب می‌توان چنین گفت که در ترکیب وصفی، ارزش و عظمتی از موصوف بیان می‌شود و توصیف موجود در صفت موجب اجلال موصوف نیز می‌گردد؛ اما در ترکیب اضافی این هیمنه و جلال احساس نمی‌شود و فقط مضاف إليه بزرگ جلوه می‌کند. به نظر می‌رسد که مترجم می‌توانست از این عبارت استفاده کند: «الخيمة الملكية».

ساختارشکنی که در این نمونه مشاهده می‌شود احتمالاً برخاسته از این است که مترجم با ساختار دستور زبان مبدأ آشنایی کامل ندارد. البته ساختار زبان مبدأ و مقصد به جهت پیوندهای عمیق زیرساختی و درهم‌تنیدگی‌هایی که با یکدیگر دارند، در ارتباط با مبحث ترکیب وصفی و اضافی دارای اشتراکات بسیار زیادی هستند. در نهایت می‌توان گفت، فقط عدم توجه دقیق مترجم می‌تواند این گونه از تأثیر متن در خواننده بکاهد و از هدف اصلی نویسنده دور شود که به معنای نادیده گرفتن **دیگوری** است.

۷- تبدیل لازم به متعدی و تغییر فاعل

آل‌احمد در بخشی از نقل رخدادهای پیشگفتار، از این عبارت استفاده نموده است:

«هفته پیش سرب داغ تو گلوی وزیر دست راست پادشاه مانده بود و راه نفسش را بسته بود» (آل‌احمد، ۱۳۸۶: ۱۷)

العنانی عبارت بالا را چنین ترجمه می‌نماید:

«في الأسبوع السابق كانوا قد صبوا الرصاص المغلى في حلق وزير ميمنة الملك و

أرسلوا روحه إلى بارئها» (العنانی، ۲۰۰۱: ۱۳).

آل‌احمد در متن مبدأ فاعل فعل «مانده بود» را «سرب داغ» معرفی می‌کند و فعل را

لازم قرار می‌دهد؛ اما العنانی همین فعل را متعدی نموده (صَبَّوْا) و فاعل را ضمیر بارز و او قرارداده است که احتمالاً مرجع آن مردم می‌باشد. به نظر می‌رسد که آل‌احمد قصد دارد بیان فاجعه را با نوعی فکاهه و پوشش عامل درآمیزد تا بیانش لطیف‌تر گردد و العنانی از این بلاغت می‌کاهد و به نقل صریح و بی‌پرده فاجعه می‌پردازد.

در دستور زبان عربی یکی از دلایل مجهول نمودن فعل جمله را مخفی نمودن عمده فاعل عنوان کرده‌اند؛ ولی مترجم عرب‌زبان، فلسفه‌ی آن را درک نکرده و **دیگری** را نادیده گرفته است.

نمونه‌ی دیگری از این عملکرد، در عبارت زیر از آل‌احمد مشاهده می‌شود که وی می‌گوید:

«صبح تا شب قلم می‌زدند» (آل‌احمد، ۱۳۸۶: ۶).

در این عبارت فعل «می‌زدند» متعدی است که فاعلش میرزا بنویس و مفعولش قلم می‌باشد. العنانی در ترجمه این عبارت، نوع فعل را تغییر می‌دهد و می‌نویسد:

«يعمل كل منهما قلمه من الصباح حتى المساء» (العنانی، ۲۰۰۱: ۱۷).

ترجمه‌ای که از این جمله العنانی برداشت می‌شود، چنین است: هر کدامشان قلمش از صبح تا شب کار می‌کرد.

روشن است که العنانی فعل متعدی را به لازم تبدیل کرد و مفعول را فاعل قرار داد؛ اما بهتر بود که این عبارت را که نوعی اصطلاح است، به این صورت برمی‌گرداند: «كانا يكتبان من الصباح إلى المساء».

در این نمونه می‌توان احتمال داد که مترجم اصطلاحی را که نویسنده به کار برده به‌خوبی درک نکرده و گمان برده که کلمات در معانی اصلی و ابتدایی خویش به کار رفته‌اند. به همین دلیل، آنچه که مشاهده می‌شود ترجمه تحت اللفظی و کلمه به کلمه است که مفهوم متن مبدأ را اشتباه منتقل کرده و دیگری را نادیده گرفته است.

۸- حذف تکرار

در متن اصلی داستان، آل احمد درباره سرانجام وزیر تازه کار می گوید:
«بچه‌ها را گذاشت مکتب و به خوشی و سلامت زندگی کردند و کردند و کردند تا
قضای الهی به سر آمد» (آل احمد، ۱۳۸۶: ۱۹).

تکرار واژه «کردند» که برای «زندگی» استفاده شده، لزوماً به معنای زندگی طولانی
نیست!! بلکه آل احمد توجه مخاطب را با خود همراه می کند و او را منتظر می گذارد تا وی
در پی سرانجام این زندگی برآید که چه خواهد شد؛ اما در ترجمه العنانی از این تکرار
خبری نیست و او به یک بار اکتفا نموده و در ترجمه نوشته است:

«فأدخل الأولاد الكتاب و عاشوا في أمن و سلام حتى شاء القضاء» (العنانی، ۲۰۰۱:

۱۵)

العنانی با این اسلوب، از ظرافت بیان آل احمد در ترجمه خویش کاسته است و بیان
آنی و نتیجه صریح در چنین جملاتی، بیان متن را ساده کرده و ویژگی های عوام پسند آن
را از بین برده و دیگری را در نظر نگرفته است.

۹- تغییر حال مفرد به جمله

آل احمد درباره حالات پایانی زندگی وزیر می نویسد:

«به خانه که رسید، گفت روبه قبله بخواباندش» (آل احمد، ۱۳۸۶: ۱۹).

نویسنده در این عبارت، قید حالت را به صورت مفرد (روبه قبله) بیان کرده ولی العنانی
در ترجمه اش این نوع حال را تغییر داده و نوشته:

«عندما وصل إلى المنزل طلب منهم أن يرقدوه و رأسه إلى القبلة» (العنانی، ۲۰۰۱: ۱۵).

العنانی قید حالت مفرد را با حال جمله جایگزین کرده و با این ریخت شکنی بر تأکید
حال افزوده است، اما از آنجا که در متن مبدأ تأکید بر این بخش از جمله
به چشم نمی خورد، این تغییر نوعی افزایش به نظر می رسد. همچنین این ترجمه باعث شده
که گمان اشتباه دیگری در ذهن خواننده به وجود بیاید که گویا وزیر درحالی که روبه قبله

بوده درخواست کرده که بخواباندش؛ حال آن‌که از جمله متن اصلی همچنین معنایی مستفاد نمی‌شود. مثلاً مترجم می‌توانست بنویسد: «یرقدوه متّجهاً إلى القبلة» که مختصرتر و مفیدتر می‌بود.

نکته بعدی آوردن «رأس» به عنوان معادل برای «رو» است که اولاً «روبه‌قبله» یک اصطلاح است که معادل دقیق آن «متّجهاً إلى القبلة» است و ثانیاً معادل «رو» «وجه» است نه «رأس».

۱۰- تقدیم و تأخیر اجزای جمله

نمونه دیگری از این عملکرد، تقدیم و تأخیر برخی از اجزای جمله است:

«صبح‌ها می‌رفت مکتب و عصرها دم‌پر باباش می‌گشت» (آل‌احمد، ۱۳۸۶: ۷).

نویسنده با حفظ ساختار و واژگان عامیانه، روزمره حمید را به تصویر می‌کشد. وی در هر دو عبارت، قید زمان را در ابتدای جمله استفاده می‌کند؛ اما در ترجمه چنین می‌بینیم:

«كان يذهب إلى الكتاب في الصباح و عصرًا كان يلزم أباه» (العناني، ۲۰۰۱: ۱۸)

مترجم در ترجمه عبارت نخست، قید زمان را به صورت جار و مجرور در پایان جمله ذکر می‌کند؛ اما در ترجمه عبارت دوم، قید زمان را به صورت مفعول فیه در آغاز جمله می‌آورد. تغییر جایگاه و ساختار این دو قید، علاوه بر کاهش و نقص زیبایی جمله و گسیختگی ضرباهنگ آن، خواننده را در برداشت نوعی تأکید در جمله دوم دچار توهم می‌کند؛ بهتر بود مترجم در هر دو عبارت، ساختار واحدی را پی می‌گرفت و ساخت زبان مبدأ حفظ می‌شد: «في الصباح كان يذهب إلى الكتاب و في المساء يرجع ملازماً أباه»

۱۱- تغییر در تعداد فاعل

آل‌احمد در بخشی از توصیف خانه میرزابنویس می‌گوید:

«یک باغچه کوچولو هم داشتند به اندازه یک کف دست که بچه‌ها توش، لاله

عباسی کاشته بودند» (آل‌احمد، ۱۳۸۶: ۷).

منظور از بچه‌ها در این عبارت، حمید و حمیده، دو فرزند میرزابنویس هستند. العناني

در ترجمه‌ی این عبارت می‌نویسد:

«و حدیقه صغیره جداً كأنها کف الید کان الأطفال زرعوها بزهور نوار اللیل»
(العنانی، ۲۰۰۱: ۱۹).

روشن است که مترجم در این ترجمه، دو فرزند میرزابنویس را به صورت جمع استفاده نمود (أطفال) و فعل مربوط به آن را نیز جمع قرار داد (زرعوا). این در حالی است که تعداد آن بچه‌ها دو نفر بود. در نتیجه استفاده از این جمله بهتر به نظر می‌رسد: «کان الأطفال قد زرعوا فیها نوار اللیل».

این عملکردهای مترجم، منطقی‌سازی اختیاری اما منفی به شمار می‌رود؛ چراکه «در مواردی، مترجم با وجود این که می‌توانست از منطقی‌سازی پرهیز کند، تسلیم ساختار زبان مقصد شده و تغییراتی در شکل متن مقصد ایجاد کرده است» (نیازی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۲۳).

بحث و نتیجه‌گیری

به‌طور کلی با بررسی نمونه‌های برگزیده از کتاب، می‌توان این گونه نتیجه گرفت که بر اساس نظریه آنتوان برمن که شالوده آن پذیرش دیگری، احترام به متن اصلی، همراه و همگام شدن با نویسنده و فرهنگ وی و نادیده‌انگاشتن خویش می‌باشد؛ مترجم، عملکرد قابل قبولی نداشته و در بیشتر موارد، خواسته یا ناخواسته اقدام به انتقال عین واژگان و عبارات و اصطلاحات نموده است و بیش از آن که به مفهوم متن بپردازد، الفاظ و واژگان و عبارات را مدنظر قرار داده است.

العنانی با انتقال عین الفاظ، اصطلاحات، ترکیبات و عبارات و عدم توجه به چگونگی انتقال معنا و مفهوم متن اصلی، «دیگری» را از یاد برده است. بدین معنا که مخاطب به‌عنوان «دیگری» نمی‌داند متن ترجمه را که فاقد بار معنایی در زبان مقصد است، بپذیرد و به دلیل احساس بیگانگی با ترجمه، از پذیرش آن خودداری می‌کند.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Nasir Maleki

Reza Nazemian

Sadegh Khorsha

<https://orcid.org/0009-0000-0509-0015>

<https://orcid.org/0000-0001-7192-9069>

<https://orcid.org/0009-0006-2082-5298>

منابع

- آل احمد، جلال. (۱۳۸۶). *نون والقلم*. تهران: انتشارات مجید.
- ابوعلی، رجاء و اسبقی گیگلو، بهزاد. (۱۳۹۹). نقد و بررسی ترجمه فاطمه جعفری از رمان اعترافات ربیع جابر بر اساس نظریه گرایش‌های ریخت‌شکناهی آنتوان برمن. *پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، ۱۰(۲۲)، ۹-۳۴. <https://doi.org/10.22054/rctall.2020.48205.1433>
- احمدی، محمد رحیم. (۱۳۹۲). آنتوان برمن و نظریه‌ی گرایش‌های ریخت‌شکناهی (معرفی و بررسی قابلیت کارکرد آن در نقد ترجمه). *نقد زبان و ادبیات خارجی*، ۶(۱۰)، ۱-۱۹.
- امینی، سیده بنت الهدی. (۱۳۸۸). *ترجمه مقدمه و دو فصل نخست از ترجمه و لفظ یا مهمان‌سرای* در دوردست اثر آنتوان برمن و تحلیل و بررسی پیکره مطالعاتی. پایان‌نامه جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
- انوشیروانی، علیرضا. (۱۳۹۱). *ادبیات تطبیقی و ترجمه پژوهی*. ویژه‌نامه فرهنگستان ادبیات تطبیقی، ۳(۵)، ۷-۲۵.
- برمان، أنطون. (۲۰۱۰). *الترجمة والحرف أو مقام البعد*. ترجمه و تحقیق عزالدین الخطابی. الطبعة الأولى. بیروت: المنظمة العربية للترجمة.
- رنجبر، ابراهیم. (۱۳۹۱). *بررسی و تحلیل آثار جلال آل احمد*. تهران: انتشارات آیدین.
- العنانی، ماجدة. (۲۰۰۱). *نون والقلم*. مصر: مكتبة الإسكندرية.
- فرخی، مهدی. (۱۳۹۸). شش نکته‌ی رازگشای اولیه برای فهم آنتوان برمن. *نشریه علمی پژوهش‌های زبان و ترجمه فرانسه*، ۲(۱)، ۱۰۱-۱۱۷. 10.22067/RLTF.V1I2.84240

فرشیدورد، خسرو. (۱۳۷۳). *عربی در فارسی*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
کائینی، محمدرضا. (۱۳۹۳). *دو برادر (ناگفته‌هایی از زندگی و زمانه‌ی جلال و شمس آل‌احمد)*.
تهران: انتشارات اطلاعات.

گنجیان خناری، علی. (۱۳۹۷). واکاوی چالش‌های ترجمه‌ی متن ادبی، بررسی تحلیلی نوع متن،
اجزای متن و چالش خواننده. *دوفصلنامه پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*،
۱۸(۱)، ۹۵-۱۱۴. <https://doi.org/10.22054/rctall.2018.8935>

لامعی گیو، احمد. (۱۴۰۱). بازتاب ترجمه ماجدة العنانی در شخصیت‌های داستان نون والقلم
جلال آل‌احمد (بر پایه‌ی عناصر غنازدایی برمن). *دوفصلنامه پژوهش‌های ترجمه در زبان و*
ادبیات عربی، ۱۲(۲۷)، ۱۱۹-۱۴۵.

<https://doi.org/10.22054/rctall.2023.71697.1660>
مهدی‌پور، فاطمه. (۱۳۸۹ ش). نظری بر روند پیدایش نظریه‌های ترجمه و بررسی سیستم تحریف
متن از نظر آنتوان برمن. *کتاب ماه ادبیات*، (۴۱)، ۵۷-۶۳.

نیازی، شهریار، اصغری، جواد و انسیه سادات هاشمی. (۱۳۹۹). بررسی کارآمدی الگوی برمن در
ارزیابی ترجمه قرآن (مورد مطالعه: گرایش منطقی‌سازی). *نشریه زبان پژوهی*، ۱۲(۳۶)،
۱۱۱-۱۳۸. <https://doi.org/10.22051/jlr.2019.24400.1654>

یاحقی، رمضان و عزیزی، مجید. (۱۳۸۹). تأثیر وقایع تاریخی در سه اثر داستانی جلال آل‌احمد.
فصلنامه زبان و ادبیات فارسی، (۲۱)، ۱۶۳-۱۷۹.

Translated References to English

- Al-ahmed, J. (2006). *Nun wa Al-Qalam*. Tehran: Majid Publications. [In Persian]
- Al-anani, M. (2001). *Nun wa Al-Qalam*. Egypt: School of Alexandria.
- Abu Ali, R., and Esbaghi Gigloo, B. (2019). A Critical Evaluation of Fatemeh Jafari's Translation of Al-Itirafat Novel by Rabee Jaber Based on Antoine Berman's "Deforming Tendencies". *Journal of Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, 10(22): 9-33. <https://doi.org/10.22054/rctall.2020.48205.1433> [In Persian]
- Ahmadi, M. R. (2012). Antoine Berman and the theory of deforming tendencies (introduction and examination of its functionality in translation criticism). *Journal of Criticism of Foreign Language and*

Literature, 6(10): 1-19. [In Persian]

- Amini, S. Bent-ol-Hoda. (2009). *Translation of the introduction and the first two chapters of translation and vocabulary or hospitality in the distance by Antoine Berman and analysis and review of the body of studies*. thesis for obtaining a master's degree, Shahid Beheshti University. [In Persian]
- Anoushirvani, A. (2013). Comparative literature and research translation. *Special Issue of the Academy of Comparative Literature*, 3(5): 7-25. [In Persian]
- Berman, A. (2010). *Al-Tarjomeh va Al-Harf or Maqam al-Bad*. Translated and researched by Ezzeddin al-Khattabi. Beirut: Al-Monazamah al-Arabiya Letarjomah. [In Persian]
- Farrokhi, M. (2018). Six points clés pour comprendre Antoine Berman. *Scientific Journal of French Language and Translation Research*, 2(1): 101-117. 10.22067/RLTF.V1I2.84240 [In Persian]
- Farshidord, Kh. (1994). *Arabic in Persian*. Tehran: Tehran University Publications. [In Persian]
- Ganjian Khenari, A. (2017). Examining Literary Translation Challenges: An Analytical Review of Text Type, Text components, and Challenges of the Reader. *Journal of Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, 8(18): 95-114. <https://doi.org/10.22054/rctall.2018.8935> [In Persian]
- Kaieini, M. R. (2013). *Two Brothers (unsaid stories from the life and times of Jalal and Shams Al-Ahmed)*. Tehran: Information Publications. [In Persian]
- Lamei Giv, A. (2022). The Reflection of the Translation of Majedeh Al-Anani in the Characters of the Story of Nūn wa al-Qalam by Jalal Al-e-Ahmad (based on Berman's Deforming Tendencies). *Journal of Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, 12(27): 119-145. <https://doi.org/10.22054/rctall.2023.71697.1660> [In Persian]
- Mehdipour, F. (2010). A comment on the process of emergence of translation theories and examination of text distortion system according to Antoine Berman. *The book of the month of literature*, (41): 57-63. [In Persian]
- Niazi, Sh., Asghari, Javad., and Hashemi, E. S. (2019). A Study of the Efficiency of Berman's Model in the Assessment of Qur'an Translation; A case study of Rationalization tendency. *ZABANPAZHUI (Journal of Language Research)*, 12(36): 111-138. <https://doi.org/10.22051/jlr.2019.24400.1654> [In Persian]

- Ranjbar, E. (2013). *Review and analysis of Jalal Ale Ahmad's works*. Tehran: Aydin Publications. [In Persian]
- Yahaghi, R., and Azizi, M. (2010). Effect of historical events in three fictional works of Jalal Ale Ahmad. *Scientific Research Quarterly of Persian Language and Literature*, (21): 163-179. [In Persian]

استناد به این مقاله: ناظمیان، رضا، ملکی، نصیر و خورشیا، صادق. (۱۴۰۲). بررسی و نقد پذیرش «دیگری» در ترجمه ماجدة العنانی از «نون والقلم» بر مبنای مؤلفه منطقی سازی در نظریه آنتوان برمن. *دوفصلنامه پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، ۱۳(۲۸)، ۲۹۷-۳۲۵. doi: 10.22054/RCTALL.2023.75166.1685

Translation Researches in the Arabic Language and Literature is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.